

Uloga omladinskih organizacija u komunističkoj vladajućoj strukturi

TATJANA ŠARIĆ
Hrvatski državni arhiv
Zagreb, Hrvatska
tanjasaric123@gmail.com

Rad se bavi ulogom omladinskih organizacija u strukturi komunističke vlasti u prvim godinama nakon Drugoga svjetskog rata. Te su organizacije bile pomladak Komunističke partije te su djelovale kao njezine transmisije u zadacima koje je trebalo provesti. Rad ne prati sve procese u koje su omladinske organizacije bile uključene, nego se fokusira na obračun s protivnicima režima u borbi za prevlast nad mladima, ponajprije s Katoličkom crkvom, kao i na djelovanje prema nositeljima oporbenih ideja među mladima u školama i na Sveučilištu. Savez komunističke omladine Jugoslavije i Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije/Hrvatske, posljednji od 1946. pod nazivom Narodna omladina Jugoslavije/Hrvatske, nastojali su u što većoj mjeri umanjiti utjecaj Katoličke crkve, a Katolička ga je crkva s druge strane nastojala raznim metodama zadržati. Prema nositeljima oporbenih ideja u školama i na Sveučilištu Savez komunističke omladine Jugoslavije i Narodna omladina Hrvatske djelovali su oštro, što je često rezultiralo izbacivanjem učenika i studenata iz obrazovnih ustanova. Takvo je djelovanje ostavljalo teške posljedice za budućnost mladih nesklonih režimu.

Ključne riječi: Hrvatska; komunizam; 1945. – 1954.; Savez komunističke omladine Jugoslavije; Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske / Narodna omladina Hrvatske; mladi; Katolička crkva; škole; Sveučilište

Uvod

Omladinske komunističke organizacije – Savez komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) i Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije/Hrvatske (USAOJ/USAOH), koji 1946. mijenja naziv u Narodna omladina Jugoslavije/Hrvatske (NOJ/NOH) – u poslijeratnom su razdoblju u novoj Jugoslaviji i Hrvatskoj odigrale značajnu ulogu. Bile su aktivno uključene u sve procese koji su se odvijali u državi i djelovale kao pomoćnik vlasti. U ovom ću radu pokazati kakav je bio njihov položaj u strukturi vlasti te njihovu ulogu u obračunu s protivnicima režima među mladima. Zbog prostorne

ograničenosti neću se baviti svim oblicima progona, nego ću fokus zadržati na težnji omladinskih organizacija u Hrvatskoj da neutraliziraju “neprijateljske utjecaje” na mlade kroz kratki prikaz borbe protiv utjecaja Katoličke crkve te proturežimskih pojava u školama i na Sveučilištu.

Omladinske organizacije pod patronatom Komunističke partije

Razvoj komunističkih omladinskih organizacija datira se u prvu polovinu XX. stoljeća. Savez komunističke omladine Jugoslavije osnovan je još 1919. u Zagrebu, a 1920. na I. kongresu doneseni su njegov Statut i Program te odluka o stupanju u članstvo Komunističke omladinske internacionale. Time je pravac kojim je SKOJ krenuo bio determiniran – bio je pomladak Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista), prihvatio je njezin program, čime je prihvatio političko vodstvo Partije, a donekle zadržao organizacijsku samostalnost.¹

Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije/Hrvatske osnovali su SKOJ i Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) tijekom Drugoga svjetskog rata, na I. antifašističkom kongresu omladine Jugoslavije 1942. u Bihaću, a u njega je ušla većina omladinskih antifašističkih organizacija u Jugoslaviji bez obzira na nacionalno, vjersko ili političko usmjerenje.² Zadaci Saveza bili su tada mobilizacija boraca u partizanski pokret, organiziranje mladih u pozadini te pomoć u organiziranju života u krajevima pod partizanskim nadzorom, organiziranje kulturnoga, zabavnoga, prosvjetnoga i sportskoga života mladih te organiziranje Saveza pionira osnovanog na I. kongresu USAOJ-a.³

I SKOJ i USAOH bili su kolektivni članovi Jedinственe narodnooslobodilačke fronte, kasnije Narodne fronte, širokoobuhvatnoga političkog tijela u čijem su radu bili veoma aktivni.⁴ Sve su masovne organizacije djelovale pod nadzorom KPJ, koja ih je koristila kao svoje transmisije budući da je sama do 1948. djelovala prikriveno kao organizacija zatvorena za javnost, bez informiranja javnosti o svojoj organizaciji ili članstvu. Kao i drugim masovnim organizacijama, i SKOJ-u i USAOH-u mogućnost samostalnoga političkog djelovanja bila je ograničena jer je bila određena političkom linijom KPJ.⁵ Centralni komitet (CK) KPJ organizirao je, razrađivao do detalja i kontrolirao svako istupanje

¹ Miroljub Vasić, prir., *Izvori za istoriju SKJ. Četvrti kongres SKOJ-a i zajednički kongres SKOJ-a i NOJ (1948.)* (Beograd: Izdavački centar Komunist, 1985), 14.

² Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest* (Zagreb: Golden marketing, 1999), 146; *Komunistički pokret i socijalistička revolucija u Hrvatskoj* (Zagreb: IHRPH, 1969), 243.

³ Slobodan Žarić, *Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj 1941. – 1948.* (Zagreb: Naklada Centra društvenih djelatnosti SSOH, 1980), 40.

⁴ Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest 1918. – 2008.* (Zagreb: Europapress holding; Novi Liber, 2008), 327.

⁵ Berislav Jandrić, *Hrvatska pod crvenom zvijezdom. Komunistička partija Hrvatske 1945. – 1952. Organizacija, uloga, djelovanje* (Zagreb: Srednja Europa, 2005), 209.

u javnosti Narodne fronte ili njezinih članica, pri čemu je svaka spontanost unaprijed bila isključena.⁶

U organiziranju novoga poretka u državi Komunističkoj je partiji glavni saveznik i potpora bio SKOJ, čiji su način djelovanja i organizacija u neposrednom poraću bili gotovo istovjetni onom Partije.⁷ Kao i ona, SKOJ bio zatvorena i relativno uska organizacija, a djelovao je usporedno s organizacijom USAOJ-a i njome upravljao. Komunistička partija tako je preko dva sustava – Narodne fronte kao masovne, općenarodne organizacije, i SKOJ-a kao zatvorene, ali ideološki mnogo čvršće organizacije – upravljala djelatnošću USAOH-a/NOH-a i određivala njegovu ulogu u društvenom i političkom životu. I u Statutu NOJ-a iz 1949. jasno je naglašena uloga Komunističke partije u oblikovanju rada te organizacije:

Narodna omladina pod rukovodstvom Partije čitavim svojim radom vaspitava široke slojeve naše omladine u svesne borce za socijalistički preobražaj naše zemlje. Zahvaljujući pravilnoj politici Komunističke partije Jugoslavije i upornom nastojanju SKOJ-a, Narodna omladina po svom karakteru i sadržini rada predstavlja danas školu socijalističkog vaspitanja za našu omladinu.⁸

Okvir za djelovanje NOH-a bio je dakle program Komunističke partije koji “ona prihvaća kao svoj program i bori se za njegovo puno ostvarenje”.⁹ U Statutu se također jasno kaže da je Narodna omladina rezerva KPJ i izvor novih mladih kadrova za sve grane državne uprave i privrede kao i za masovne organizacije.

Ujedinjenje Saveza komunističke omladine Jugoslavije i Narodne omladine Jugoslavije

Od 1945. do 1948. dvije su se omladinske organizacije svojom djelatnošću i ciljevima sve više približavale, a njihove međusobne razlike sve su više nestajale. Obje su slijedile program KPJ i radile po njezinim uputama, a zajednički su ciljevi bili daljnje učvršćenje “narodne vlasti”, provođenje vladinih mjera u izgradnji socijalizma te aktivacija mladih u tim zadacima. Slijedom odluke CK KPJ donesene na V. kongresu 1948., dvije su omladinske organizacije spajene na Kongresu ujedinjenja u prosincu 1948. godine.¹⁰ Nova je omladinska organizacija zadržala ime jedne od članica i nazvana je Narodna omladina Jugoslavije.

⁶ Branko Petranović, *prir.*, *Zapisnici sa sednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ: 11. jun 1945-7. jul 1948.* (Beograd: Arhiv Jugoslavije, 1995), 38.

⁷ Kongres ujedinjenja SKOJ-a i NOJ-a održan je u prosincu 1948. godine.

⁸ *Statut Narodne omladine Jugoslavije* (1949), 9.

⁹ *Isto*, 12.

¹⁰ Žarić, *Revolucionarni omladinski pokret*, 193; Marko Lolić, *Mladost revolucije. SKOJ-SSOJ 1919. – 1979.* (Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost Saveza socijalističke omladine, 1979), 125.

Progon protivnika režima i preodgoj mladih

U neposrednom se poraću nova vlast obračunavala s protivnicima režima na više razina, a raznim je metodama nastojala iz društva odstraniti nepoćudne elemente te svoje stanovništvo odgajati na zadanoj liniji Partije. U tom je “odgoju” odlučujuću ulogu imao Agitprop, punim nazivom Odjeljenje za agitaciju i propagandu, kao jedan od odjela partijskoga aparata CK KPJ. Na čelu Agitpropa tada je bio Milovan Đilas, jedan od najvažnijih ideologa Partije i najbližih suradnika Josipa Broza Tita. Rad Agitpropa usmjeravalo je uže operativno tijelo, Politbiro.

Od presudne je važnosti bilo odvojiti stanovništvo, pogotovo mlade, od “neprijateljskih utjecaja”. Stoga je što veći broj mladih trebalo učlaniti u USAOH/NOH i pridobiti u pokret sve koji su tijekom rata bili politički nepredijeljeni ili na suprotnoj strani. Skojevski se vrh ponajprije, po uputama Komunističke partije, aktivirao na suzbijanju protivnika režima.

Katolička crkva

Jedan od najjačih protivnika nove jugoslavenske vlasti, pogotovo u Hrvatskoj, bila je Katolička crkva. Ta je institucija tradicionalno imala veliki utjecaj na stanovništvo, ali je i kao jedina preostala autonomna institucija nakon komunističkoga eliminiranja i transformiranja građanskih stranaka i preuzimanja apsolutne vlasti na svim razinama bila trn u oku novim vlastodršcima, koji su po svaku cijenu nastojali suzbiti njezin ugled i utjecaj.¹¹ Osim toga, temeljne ideološke postavke marksizma religiju su označivale glavnim oružjem “eksploatacije potlačenih masa”, čemu su komunisti nastojali suprotstaviti znanstveni pogled na svijet i ateizam. U okviru masovnoga procesa “narodnoga prosvjećivanja” koji su vlasti u poraću provodile obuhvaćena je i sekularizacija, suprotstavljanje razuma i znanosti religioznom svjetonazoru.¹²

Stoga su utjecaj Katoličke crkve komunističke vlasti nizom mjera nastojale dokinuti. No potiranje hrvatske kulturne baštine, čiji je dio bila rimokatolička vjeroispovijed, djelomice je vodilo i do poništavanja hrvatskoga kulturnog identiteta, što je bio i razlog zazora dijela stanovništva prema komunizmu.

Partijski su ideolozi suzbijanje “neprijateljskog utjecaja reakcionarnog klera” i njegove ideologije stavljali visoko na listu zadataka. Smatrali su da utjecaj religije smeta odgoju mladih u socijalističkom duhu te da Crkva iskorištava religiju u političke svrhe, težeći odvojiti mlade od organizacije i patronata Komunističke partije.¹³ To je, uostalom, bilo točno jer Katolička crkva nije

¹¹ Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, 254.

¹² Tatjana Šarić, “Položaj i uloga omladine i omladinskih organizacija u FH/NRH 1945. – 1954.” (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2011), 131-154.

¹³ “Peti kongres KPJ i zadaci NO”, referat Milijana Neoričića, u: Vasić, *Izvori za istoriju SKJ*, 319.

namjeravala izgubiti utjecaj u narodu, pogotovo među mladima. U pitanju prakticanja religije u Jugoslaviji je, prema mišljenju partijskoga vrha, najgore stanje bilo u Hrvatskoj, u kojoj je u školama predavalo 15% svećenika. Osim toga, članovi Politbiroa CK Komunističke partije Hrvatske (KPH) bili su 1951. zabrinuti i zbog toga što su tada svi, pa i komunisti, slavili Božić, osobito na selu.¹⁴ Hrvatska je 1951. imala i najveći broj župa i župnika (1752) te 300 bogoslova i 1100 sjemeništara.¹⁵

Vjeronauk je za obje strane bio posebno važno pitanje, a upute za suzbijanje crkvenoga utjecaja dolazile su iz vrha partijske i državne vlasti. Aleksandar Ranković, savezni ministar unutrašnjih poslova, predlagao je na sjednici CK KPJ 15. siječnja 1949. da “treba preći u ofenzivu protiv Katoličke crkve, a vjeronauk treba izbaciti iz škola”, s čim se složio i Tito.¹⁶ Godine 1948. pretpostavljalo se da u Narodnoj Republici Hrvatskoj (NRH) vjeronauk ukupno pohađa otprilike 50% djece iz osnovnih škola i nižih razreda sedmoljetki. No u taj su postotak ulazili i ustanički i srpski krajevi u kojima djeca uopće nisu pohađala vjeronauk, pa je u krajevima u kojima nije bilo Srba, primjerice u Hrvatskom primorju i Zagorju, vjeronauk pohađalo gotovo 100% djece.¹⁷

No od tada su vlasti u manjoj mjeri davale svećenicima dozvolu za poučavanje vjeronauka, pa je i broj polaznika opadao, iako su svećenici organizirali vjeronauk i u crkvama, pa i u svojim stanovima.¹⁸ Dozvole za održavanje vjeronauka u školama davala su lokalna tijela vlasti – narodni odbori, za srednje škole Ministarstvo prosvjete, a od 1949. oblasni narodni odbori.¹⁹ Godine 1949. veći je dio svećenika ponovo dobio dozvolu za predavanje vjeronauka u školama, pa se i broj polaznika povećao, a povratak vjeronauka u škole privremeno je odobren jer je vladalo mišljenje da je bolje držati održavanje vjeronauka pod kontrolom u državnim školama nego da se odvija u crkvi ili po stanovima.²⁰ Nakon 1949. odlučeno je međutim da se vjeronauk definitivno izbaci iz škole, pa se nastavilo s taktikom koju su vlasti primjenjivale otpočetak – odugovlačenjem s izdavanjem ili neproduživanjem dozvola za poučavanje vjeronauka svećenicima. Nakon razdoblja “sive zone” od nekoliko godina stvoreni su i formalni uvjeti za ukidanje vjeronauka u školama donošenjem

¹⁴ Branislava Vojnović, prir., *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945. – 1952.*, sv. II (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2007), Zapisnik sjednice biroa CK KPH od 23. 1. 1951., 917.

¹⁵ *Isto.*

¹⁶ Darko Bekić, *Jugoslavija u hladnom ratu. Odnosi s velikim silama 1949 –1955.* (Zagreb: Globus, 1988), 29.

¹⁷ Godišnji Izvještaj za 1947. godinu CK KPH upućen CK KPJ od 30. 3. 1948., u: *Fontes – izvori za hrvatsku povijest* 16 (2010): 117.

¹⁸ Hrvatska (dalje: HR) – Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA) – fond 1231 – Republička konferencija Saveza socijalističke omladine Hrvatske (dalje: RKSSOH), Agitprop, Politički izvještaj o radu neprijatelja, 1948.

¹⁹ Katarina Spahnjak, *Javnost i propaganda. Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske 1945 – 1962.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2002), 190.

²⁰ Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. Od zajedništva do razlaza* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Školska knjiga, 2006), 112.

Zakona o narodnim školama od 26. studenoga 1951., kojim je škola definirana kao društvena institucija, a učitelji kao društveni radnici kojima je zadatak odgoj djece u duhu socijalizma.²¹ Konačna zabrana nastave vjeronauka u školama uslijedila je sa 1. veljače 1952., odlukom Savjeta za prosvjetu i kulturu NRH. No zabranjeno je i poučavanje na bilo kojem drugom mjestu: "Zabranjeno je također skupljanje školskih obveznika (prema *Zakonu o narodnim školama*) u župskim uredima i stanovima i privatnim prostorijama u svrhu podučavanja vjeronauka ili bilo kakvog drugog organiziranog nastavno-odgojnog djelovanja. (...) Privatnicima, pa ni svećenicima bilo koje vjeroispovijesti nije dozvoljeno stalno i organizirano skupljanje djece i omladine u društvima koja nijesu prijavljena i odobrena u smislu *Zakona o udruženjima i zborovima i drugim javnim skupovima*."²²

Pojedini su svećenici organizirali i "duhovne vježbe", na kojima se s "vjerskog stanovišta opravdavalo križare po šumama, a pod parolom 'Za vjeru i Krista protiv komunista' sakupljala se za njih i pomoć".²³ U izvorima se navodi da je na zagrebačkom Kaptolu bio organiziran i "Katolički casino", gdje su se održavali sastanci s voditeljima grupa katoličkih križarskih organizacija. Pritom su najpouzdaniji i najaktivniji bili oni pojedinci koji su tijekom rata bili članovi Ustaškoga pokreta te su djelovali kao organizatori grupa i akcija po školama i na drugim mjestima. Osim njih, tu su bili i "interesenti", širi krug katoličke mladeži koja se tek trebala dokazati u povjerenim akcijama, primjerice sabotiranju akcija NOH-a, odgovaranju mladih od odlaska u radne brigade ili agitiranju protiv vlasti. Tako je, navodi se u izvorima, djelovao Omladinski dom na Sv. Duhu u Zagrebu, koji je odbijao patronat rajonskoga odbora USAOH-a i kontrolu nad svojim radom.²⁴

Godine 1948. u Hrvatskoj je djelovalo i ukupno 98 vjerskih organizacija, društava i crkvenih pjevačkih zborova od kojih je većina, prema mišljenju državnih vlasti, radila ilegalno. Te su organizacije, prema izvorima, okupljale oko 4600 članova, od kojih su 3970 činili mladi koji nisu sudjelovali u radu NOH-a. Najznačajnije vjerske organizacije bile su "Srce Isusovo", "Srce Marijino", "Marijina kongregacija", "Sv. red", "Kćeri Marijine", "Ženski red", "Santo Sede" (Lošinj) te razne bratovštine. Izvori dalje navode da je tada djelovao još 181 crkveni pjevački zbor, gdje se okupljalo 2337 mladih članova,²⁵ ali nije jasno je li ta brojka uključena u prethodnu tvrdnju o oko 4600 članova. Od 1950., ponovnim jačanjem crkvenoga utjecaja zbog opterećenosti vlasti pro-

²¹ Isto, 114.

²² Miroslav Akmadža, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945. – 1966.* (Rijeka: "Otokar Keršovani", 2004), 93-94.

²³ HR-HDA-1231-RKSSOH, Agitprop, "Izvešće o radu klerikalnih organizacija", br. 134, 10. 4. 1946.; detaljnije o odnosima Katoličke crkve prema križarima i optužbama KPJ i OZNA-e/UDBA-e prema Katoličkoj crkvi u tom kontekstu vidi u: Zdenko Radelić, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Dom i svijet, 2002).

²⁴ HR-HDA-1231-RKSSOH, Agitprop, "Izvešće o radu klerikalnih organizacija", br. 134, 10. 4. 1946.

²⁵ HR-HDA-1231-RKSSOH, Agitprop, "Politički izvještaj o radu neprijatelja", 1948.

gonima informbiroovaca, ali i relativne demokratizacije u državi, javljaju se i neka nova vjerska društva – “Vojska srca Isusova”, “Sestre sv. Terezije” te neke bratovštine.²⁶

Vlasti su vjerske organizacije smatrale nositeljima “neprijateljske djelatnosti”, a posebice je opasno bilo, držale su, okupljanje mladih kroz razne zabavne sadržaje: pjevanje u zborovima, učenje sviranja klavira, razne sportske aktivnosti, tečajeve ručnoga rada, šivanja ili domaćinske tečajeve te učenje stranih jezika. Crkveni su se djelatnici angažirali i na okupljanju djece i mladih u euharistijskim društvima te organizacijama za uređivanje srušenih i oštećenih crkava, župskih knjižnica i čitaonica. Učestalo su organizirane i razne crkvene ceremonije, molitve i obredi, održavali su se sastanci te distribuirali molitvenici, svete sličice i crkveni tisak. Na hodočašću u Mariju Bistricu također se redovito okupljao veliki broj mladih.²⁷

Omladinske organizacije nastojale su potisnuti utjecaj Crkve, pa su za djecu nedjeljama, kada su se održavale mise i druge crkvene aktivnosti, organizirale izlete, natjecanja i slično. U Slavoniji se kao posljedica takva djelovanja 1949. broj djece koja su pohađala vjeronauk smanjio sa 80% na 16-20%.²⁸

“Utjecaj na omladinu vrši kler preko roditelja, koji su uglavnom vjerski nastrojani, naročito u pitanju braka. Na nekim kotarevima u Hrvatskom Primorju, Hrvatskom Zagorju i Podravini utjecaj klera na omladinu je dosta velik, tako primjerice na kotaru Ludbreg od oslobođenja do danas ni jedan omladinac niti omladinka nisu sklopili brak bez crkvenog vjenčanja, pa čak ni članovi SKOJ-a ili Partije”, kaže se u jednom izvješću NOH-a.²⁹

Na sastancima NOH-a često se raspravljalo o načinima rada s mladima i kako ih odvojiti od Crkve i privoljeti na sudjelovanje u omladinskim organizacijama. Bilo je rasprava o tome da “nije pravilno” organizirati omladinske sastanke u vrijeme mise ili kažnjavati mlade koji nose križ oko vrata jer se time “ismijavaju religiozni osjećaji omladine”, što vodi do “grubog odnosa prema omladini i netaktičnosti te odvajanja te omladine od organizacije”.³⁰

Na suzbijanje utjecaja Crkve djelovalo se zato ponajprije “ideološkim odgojem” te prikazivanjem Crkve kao “narodnog i klasnog neprijatelja” protiv kojega su se, u obrani društvenoga poretka, svi dužni boriti.³¹ Ideološki se

²⁶ HR-HDA-1231-RKSSOH, Organizaciono-instruktorska uprava, Izvješća o radu i programi rada Odjeljenja, “Izvještaj o radu NOH-a u 1950. godini”.

²⁷ HR-HDA-1231-RKSSOH, Agitprop, “Izvještaj Zemaljskog vijeća NOH-a upućen Centralnom vijeću NOJ-a o radu neprijatelja”, br. 400, 25. 7. 1947.

²⁸ HR-HDA-1231-RKSSOH, Zapisnik VI. Plenuma Zemaljskog vijeća NOH-a, 22. rujna 1949., rasprava Milice Bošković, kut. 9.

²⁹ HR-HDA – fond 1220 – Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske, Organizatorsko-instruktorsko odjeljenje (dalje: OIO), “Godišnji izvještaj CK KPH za 1947”.

³⁰ HR-HDA-1231-RKSSOH, Agitprop, “Izvješće o provođenju ideološko-političkog rada u NOH”, 8. 11. 1948.

³¹ HR-HDA – fond 1285 – Oblasni komitet Narodne omladine Hrvatske, Rijeka, Zapisnik sa II. Plenuma Oblasnog komiteta NOH-a za oblast Rijeku, 23. 2. 1951.

odgoj u školama odvijao kroz debatne klubove i znanstvene grupe te proučavanjem predmeta koji izravno negiraju religiju. Preporuke su bile da se suzbijanje utjecaja klera postavi kao “borba protiv misticizma i reakcionarnosti”, na znanstvenim osnovama, a ne samo administrativnim mjerama.³²

Mlade se od Crkve, prema mišljenju vodstva NOH-a, najuspješnije odvajalo na radnim akcijama, na kojima je jedna smjena trajala po 2-3 mjeseca i gdje se sustavno provodio intenzivni “ideološko-politički” i obrazovni rad s mladima, pa je to vrijeme, uz potencirano jačanje zajedništva u izgradnji i obnovi, imalo veliki utjecaj na mlade ljude.

Škole

Vlasti su opasnosti za režim detektirale i diljem hrvatskih škola, u raznim aktivnostima učenika, osobito djece iz obitelji nesklonih komunističkom sustavu, kojih je dio nastojao sabotirati okupljanje mladih oko NOH-a.

Stav vlasti prema politički nepodobnim učenicima bio je oštar, kritičan, pojave “neprijateljskih elemenata” u školama beskompromisno su se osuđivale, a na udaru su bili i učenici koji se nisu ni po čemu posebno isticali, stoga su etiketirani kao “kolebljivci” i “malodušni”. “Čišćenje”, koje je podrazumijevalo kažnjavanje ili izbacivanje nepoćudnih učenika iz škole, provodilo se pod vodstvom Komunističke partije. Karlo Mrazović, član Politbira CK KPH, zaključio je 1946. na jednom sastanku vezano za to pitanje da “treba lupiti po neprijateljskim elementima – goniti – pa će kolebljivaca biti manje (i to i profesore i đake)”, a Vladimir Bakarić dodao da je najlošije stanje u srednjim školama.³³ Pritom je Komunističkoj partiji glavni pomagač i nadziratelj u provedbi “pravilne linije” u školama bio SKOJ.³⁴

U analizi stanja u školama u Hrvatskoj početkom 1946. na sjednici Politbira CK KPH Ante Raos, tada sekretar Pokrajinskoga komiteta SKOJ-a za Hrvatsku i sekretar Glavnoga odbora USAOH-a, ustvrdio je da je s obzirom na političko stanje u školama u Hrvatskoj situacija dobra u južnim krajevima, u kojima je većina učenika u organizaciji NOH-a, a u sjevernim je dijelovima republike, osobito u Osijeku i Zagrebu, stanje mnogo lošije, osim u Partizanskoj gimnaziji. “Ustaški raspoloženih đaka”, kako kaže Raos, bilo je više u sjevernim krajevima republike. Kao škole u kojima je stanje posebno loše spomenute su VII. i IX. ženska, I., II., III. i IV. muška te Klasična gimnazija u Zagrebu.³⁵ Od

³² Vojnović, *Zapisnici Politbira*, sv. II, Zapisnik sjednice biroa CK KPH od 23. 1. 1951., 917; Šarić, “Položaj i uloga omladine”, 151-154.

³³ Branislava Vojnović, prir., *Zapisnici Politbira Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945. – 1952.*, sv. I (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2005), Zapisnik od 10. 2. 1946., 187.

³⁴ Vojnović, *Zapisnici Politbira*, sv. I, Zapisnik od 10. 2. 1946., 186; Katarina Spehnjak, *Britanski pogled na Hrvatsku 1945. – 1948.* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006), 217.

³⁵ “O proteklim konferencijama Narodne srednjoškolske omladine”, *Omladinski borac* (Zagreb), 3. 1. 1946., 5.

njih je Klasična gimnazija u skojevskim krugovima slovila za najgoru školu u gradu, i to zbog velikoga broja “nezdavih elemenata” kao i “velikog i organiziranog otpora neprijatelja”. Stoga su se u njoj redovito provodila “čišćenja” nepoćudnih učenika, a u svakom su razredu skojevci formirali razredna vodstva.³⁶

Loše stanje koje je spominjao Raos značilo je “neprijateljski odnos dijela đaka prema nama”, slab opći prosjek ocjena (2,0 do 2,6), lošu suradnju s omladinskim organizacijama, pojavu anarhije te loš odnos učenika i profesora. Nezadovoljstvo tim školama proizlazilo je, osim rečenog, i iz novoj vlasti neprimjerenoga socijalnog podrijetla učenika – u Klasičnoj gimnaziji samo je 3% učenika potjecalo iz radničkih obitelji, 9% iz seljačkih, a čak 88% iz ostalih “građanskih”, tj. gradskih obitelji srednjega sloja.³⁷

Tendencija je bila da se školovanje ne dopusti učenicima koji su “neprijateljski raspoloženi prema državi” i da se takve “čisti” iz škola. Mnogi su učenici slijedom toga izbačeni iz škola u Hrvatskoj, i to ponajviše 1946. godine. Tu se radilo o nastavku “obračuna s narodnim neprijateljem”, tj. njihovom dječom, pripadnicima srednjoškolske ili studentske populacije. “Nepopravljive elemente u školama treba čistiti ne samo iz naših organizacija tamo gdje su se uspjeli prošvercati već i iz samih škola koje moraju davati inteligenciju odanu narodu”, isticao je Ante Raos početkom 1946. godine.³⁸

“Čišćenje” škola bilo je u prvj polovini 1946. masovno. Samo je u zagrebačkim školama do polovine te godine uhićeno oko 200 učenika, a 60 ih je izbačeno iz škola, privremeno ili trajno, pod optužbom da su “klerikalci i monarhisti”.³⁹ Iz osječkih škola izbačeno je 1946. 100 učenika, iz karlovačkih 40, ogulinskih 32, križevačkih osam, brodskih šest i iz bjelovarskih škola četiri učenika.⁴⁰ Iz škola su privremeno izbacivani učenici koji su izgubili biračko pravo, učenici kojima je utvrđeno članstvo u Ustaškoj mladeži, zatim oni koji su davali izjave protiv poretka kao i zagovaratelji zapadnoga tipa demokracije. Oni su obično kažnjavani jednogodišnjim isključenjem iz škole.⁴¹ Često se učenike prisiljavalo da potpišu izjavu da su “simpatizeri zapadnih demokracija”, a u suprotnom bi bili i fizički zlostavljani.⁴²

³⁶ HR-HDA – fond 1225 – Pokrajinski komitet Saveza komunističke omladine Jugoslavije za Hrvatsku (dalje: PKSJOJH), “Zapisnik rajonske konferencije SKOJ-a Drugog rajona”, 3. 10. 1948., br. 864.

³⁷ Vojnović, *Zapisnici Politbiroa*, sv. I, Zapisnik od 10. 2. 1946., 185; “O glavnim zadacima i odgojno političkom radu naše omladine”, *Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske* (Zagreb), 7. 3. 1946., 1.

³⁸ “O glavnim zadacima i odgojno političkom radu naše omladine”, *Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 7. 3. 1946., 1.

³⁹ Ivo Goldstein, Agneza Szabo, *Povijest zagrebačke Klasične gimnazije (1607. – 2007.)* (Zagreb: Novi Liber; Klasična gimnazija, 2007), 251; Katarina Spehnjak, “Konzularna predstavništva Velike Britanije u Hrvatskoj 1945. – 1948.”, *Časopis za suvremenu povijest* 38 (2006), br. 1: 41-77.

⁴⁰ HR-HDA-1231-RKSSOH, OIO, “Izvjestaj o radu”, 22. 3. 1946.

⁴¹ Spehnjak, *Javnost i propaganda*, 207.

⁴² Spehnjak, *Britanski pogled na Hrvatsku*, 284.

Iako se nepodobne učenike iz škola započelo isključivati odmah po završetku rata, od polovine 1946. situacija se smirila nakon govora J. B. Tita u srpnju te godine u Podgorici i Titovoj Korenici, kada je istaknuo da djeca "ne odgovaraju za očeve". Nakon toga je većina izbačenih učenika vraćena u škole.⁴³

U konačnici, izbacivanje učenika u velikom broju za vlasti je ipak bilo kontraproduktivno jer su učenici bili potrebni za realizaciju planskoga razvoja zemlje, kao budući stručnjaci s ulogom u ispunjenju ambicioznoga Petogodišnjeg plana. Zbog toga je, čini se, ublažen kriterij o tome tko se smije školovati, a tko ne.⁴⁴

Ilegalne učeničke grupice koje su proturežimski djelovale u školama okupljale su mali broj mladih, većinom pojedince, bivše pripadnike Ustaške mladeži ili učenike iz obitelji protivnika komunističkoga režima, koje su bile međusobno povezane. Vlasti i omladinske organizacije smatrale su da se njima upravljalo iz jednoga centra, koji nije bio u srednjim školama. Odgovornima su držale "reakcionarno svećenstvo, razne ustaške ostatke i mačekovce".⁴⁵ Proturežimske grupe učenika po školama predstavljale su se kao "hrvatski nacionalisti", a organizacija Narodne srednjoškolske omladine, koja je od sredine 1945. djelovala kao dio USAOH-a u srednjim školama, smatrala se "jugoslavenskom", "nehrvatskom" i nedovoljno nacionalnom.

Te su grupice svoj svjetonazor izražavale pisanjem parola uperenih protiv vlasti i društvenoga uređenja, veličanjem bivše vlasti, širenjem za vlasti nepoćudne literature među drugim učenicima ili opstruiranjem rada omladinskih ili skojevskih organizacija u školama. U Muškoj gimnaziji u Splitu, primjerice, grupice učenika pisale su parole "Živio kralj", "Dolje Tito" ili "SKOJ – savez koza, ovaca i jaraca".⁴⁶ Bilo je i primjera kidanja plakata za V. kongres KPJ, a u Vinkovcima su u gimnaziji uhićeni pripadnici organizacije "Bomba, Ante, Hrvatska". U Gospiću je u Učiteljskoj školi djelovala grupica od 4-5 učenika koji su učenicima dijelili literaturu Ante Pavelića i Mile Budaka i pisali razne parole, a oko sebe su nastojali okupiti više učenika.⁴⁷ Slične su grupice djelovale i u Križevcima, Dubrovniku i Karlovcu.

U zagrebačkoj Prvoj muškoj gimnaziji djelovala je grupica "Zakune" (Za Krista i narod), na Drugoj klasičnoj postojala je grupica TOHO (Tajna organizacija hrvatske omladine), zatim grupa HSB (Hrvatski srednjoškolski blok), HAO (Hrvatski antikomunistički blok) te AKSOH (Antikomunistički savez Hrvatske).⁴⁸

⁴³ *Isto.*

⁴⁴ Vojnović, *Zapisnici Politbiroa*, sv. II, Zapisnik od 18. 2. 1949., 49.

⁴⁵ HR-HDA-1231-RKSSOH, OIO, "Izvještaj o radu", 22. 3. 1946.

⁴⁶ HR-HDA – fond 1226 – Oblasni komitet SKOJ-a za Dalmaciju, "Izvještaj Oblasnog komiteta SKOJ-a za Dalmaciju PK SKOJ-a za Hrvatsku", 13. 7. 1948., br. 1018.

⁴⁷ HR-HDA-1231-RKSSOH, "Zapisnik sa savjetovanja sekretara kotarskih komiteta NOH-e", 25. 6. 1949.

⁴⁸ HR-HDA-1231-RKSSOH, Agitprop, "Izvještaj Zemaljskog vijeća NOH-a upućen Centralnom vijeću NOJ-a o radu neprijatelja", br. 400, 25. 7. 1947.

Sustav rada takvih grupa bio je da se određeni učenici istaknu učenjem i budu među najboljima i na taj način steknu autoritet među ostalima i počnu na njih politički utjecati protiv politike škole i vlasti. Taj je sistem bio dosta uspješan, što nam potvrđuju dokumenti Biroa Mjesnoga komiteta KPH Zagreb iz 1946., u kojima stoji da su u Zagrebu “neprijateljski elementi najbolji đaci, iako je mnogo omladine izbačeno iz škola”.⁴⁹ Pomoć djelovanju tih grupica nezadovoljnika ponekad su pružali i pojedini profesori ili djelatnici Ministarstva prosvjete, koji su ih u nekim slučajevima uspijevali zaštititi i od isključenja.⁵⁰

Većinom su problematične grupice učenika brzo otkrivane, pri čemu je postojala suradnja s Odjeljenjem za zaštitu naroda (OZNA) / Upravom državne bezbjednosti (UDBA). Učenici su uhićivani, suđeni i izbacivani iz omladinske organizacije, ako su joj pripadali, a često i iz škole. Radi toga su na školama organizirane konferencije na kojima se javno “raskrinkavalo” takve učenike i na kojima su, uz prethodno odobrenje Ministarstva prosvjete, učenici izbacivani.⁵¹

O izbacivanju iz škola govori i književni povjesničar Stanko Lasić u svojim *Autobiografskim zapisima*, koji je tada kao predsjednik Gradskoga odbora srednjoškolske omladine Karlovca i organizacioni sekretar SKOJ-a obavljao dobiveni partijski zadatak izbacivanja “narodnih neprijatelja” iz škola. Ti su se “neprijatelji” dijelili u dvije skupine: na one očite – djecu ustaških dužnosnika od kojih su neki i sami bili u Ustaškoj mladeži ili Oružanim snagama Nezavisne Države Hrvatske (NDH) – i na “buržoaske elemente”, djecu bogataša i poklonike zapadne kulture koji nisu prihvaćali novi režim. Na temelju prijedloga i vlastite inicijative Lasić je, kao i drugi koji su obavljali takve dužnosti, sastavljao liste “otpisanih”. U proskribiranju nepoćudnih elemenata ulogu su imale i pojedine skojevske grupe koje su djelovale u funkciji zastrašivanja i fizičkoga obračunavanja s “otpisanima”.⁵² Doušništvo, špijuniranje, podmetanje lažnih dokaza, razvijanje opće budnosti i praćenje sumnjivaca bili su tada uobičajeni načini djelovanja, kaže Lasić.⁵³ Izbacivanje “neprijateljskih elemenata” iz škola bilo je planirano da ne bi svojim lošim utjecajem djelovali na “pravovjerne” učenike. Povod za njihovo izbacivanje u nekim se slučajevima lako pronašao, a u drugima ga je trebalo tražiti.⁵⁴ Osim izbacivanja iz škole, skojevska i omladinska vodstva na neprijatelje režima u školama djelovala su i zastrašivanjem

⁴⁹ HR-HDA – fond 1723 – Gradski komitet Saveza komunista Hrvatske, Zagreb (dalje: GK-SKHZ), “Zapisnik Biroa Mjesnog komiteta Zagreb”, 10. 4. 1946.

⁵⁰ HR-HDA-1723-GKSKHZ, “Zapisnik Biroa Mjesnog komiteta Zagreb”, 10. 4. 1946.; Vojnović, *Zapisci Politbiroa*, sv. I, Zapisnik od 30. 12. 1946., 300.

⁵¹ Kao ilustraciju vidi: “Dvije crtice sa srednjoškolskih konferencija u Zagrebu”, *Omladinski borac*, 10. 1. 1946., 5.

⁵² Goldstein, Szabo, *Povijest zagrebačke Klasične gimnazije*, 251; Stanko Lasić, *Autobiografski zapisi* (Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2000), 502-504.

⁵³ Lasić, *Autobiografski zapisi*, 506.

⁵⁴ HR-HDA-1723-GKSKHZ, “Zapisnik Biroa Mjesnog komiteta Zagreb”, 10. 4. 1946.

– najprije “uvjeravanjem”, a ako to ne bi dalo rezultata, premlaćivanjem, za što su bile formirane skupine batinaša.⁵⁵

Djelovanje i uloga SKOJ-a i NOH-a u isključivanju učenika iz škola izazivali su među ostalim učenicima, ali i profesorima, strah i percepciju omladinskih organizacija kao “žandarmerijskih stanica”. Događalo se da se profesori nisu usudili ispitivati članove Sekretarijata Narodne srednjoškolske omladine ili dati im slabu ocjenu. Pod satom su nerijetko održavani i sastanci s članovima Narodne srednjoškolske omladine, a članovi Sekretarijata Narodne srednjoškolske omladine sudjelovali su i na sastancima nastavničkoga zbora.⁵⁶ Među profesorima se uvriježio stav da nije bitno da su u dobrim odnosima s Ministarstvom prosvjete, nego je važnije bilo biti dobar s organizacijom NOH-a⁵⁷, što govori o tome kakvu je moć ona, kao produžena ruka Komunističke partije, imala u srednjim školama.

Sveučilište

Prilikom osvajanja vlasti komunisti su predvidjeli preuzimanje svih važnih kulturnih i znanstvenih ustanova, među kojima je bilo i Sveučilište. Već u prvoj polovini 1945. ukinuti su svi pravni propisi i uredbe doneseni u vrijeme NDH, a tijekom ljeta te godine donesene su zakonske uredbe kojima su poništeni akademski naslovi, diplome i ispiti stečeni i položeni u NDH, nevrijedcima su proglašena i sva imenovanja iz vremena NDH, a fakulteti su stavljeni pod nadzor resornih ministarstava.⁵⁸

Nova je komunistička vlast od preuzimanja Sveučilišta sa SKOJ-em i Narodnom studentskom omladinom (NSO) imala jasnu viziju pročišćavanja studentske, ali i profesorske populacije od svih protivnika režima. Narodna studentska omladina osnovana je na Sveučilištu već 1945. kao dio organizacije USAOH-a, na fakultetima je formirala svoje aktive, a osnovni joj je zadatak bio upravljanje radom i organiziranje studenata na Sveučilištu. “Pročišćavanjem” studentske populacije željelo se dobiti masu podložnu ideološkom “preodgoju”.

Odmah se kategorički tražilo “čišćenje” i formiranje Sveučilišta kao centra visoke naobrazbe novih “narodnih” stručnjaka i znanstvenika koji će djelovati “u službi naroda” – nove socijalističke inteligencije.⁵⁹ Taj je stav bio jasno izražen među predstavnicima NSO-a. Na “čišćenje” fakulteta od nepodobnih profesora i studenata pozivao je Mirko Peršen, rukovodilac NSO-a, već u lipnju

⁵⁵ Lasić, *Autobiografski zapisi*, 505.

⁵⁶ HR-HDA-1231-RKSSOH, Komisija za škole, “Zapisnik sa sastanka GO NOH-a s predstavnicima srednjih škola”, 18. 9. 1946.

⁵⁷ *Isto*.

⁵⁸ Magdalena Najbar Agičić, *Kultura, znanost, ideologija. Prilozi istraživanju politike komunističkih vlasti u Hrvatskoj od 1945. do 1960. na polju kulture i znanosti* (Zagreb: Matica hrvatska, 2013), 149-150.

⁵⁹ “Naše Sveučilište ima biti pristupačno najširim narodnim slojevima”, *Omladinski borac*, 14. 6. 1945., 3.

1945., nedugo nakon uspostave nove vlasti. Prvo “iskazivanje volje narodne omladine” upriličeno je na I. konferenciji studenata 11. srpnja 1945., kada je i započeo obračun s nepodobnima.⁶⁰

I u dokumentima SKOJ-a nalazimo potvrdu takva djelovanja: “Prvi i neposredni zadatak naše organizacije sastoji se u tome da se najure svi fašisti i profašisti sa naše univerze, a onda mnogo teži zadatak preodgajanja sveukupne studentske omladine u novom naprednom duhu.”⁶¹ Članovi NSO-a tako su među studentskom populacijom detektirali očite protivnike režima, a one manje istaknute nazivali su “kolebljivcima” i “pod utjecajem” režimu nepodobnih skupina. Vlast je kroz djelovanje omladinskih organizacija nastojala onemogućiti pripadnike političke oporbe u stjecanju visoke naobrazbe, jer su intelektualci protivnici jednostranačke komunističke diktature bili potencijalna opasnost za njezinu stabilnost i opstojnost. Osim toga, bili su intelektualno nadmoćni većini skojevaca i voditelja NOH-a, koji su bili skromnoga obrazovanja. Ta je prijetnja stoga morala biti uklonjena.

U okviru NSO-a formirana je na Sveučilištu 1945. i *Komisija za čišćenje neprijateljskih elemenata*, koja je pod tim nazivom djelovala do početka 1946., kada je njezin rad nastavilo *Časno vijeće (ili sud) studenata Zagrebačkog Sveučilišta*, osnovano na II. kongresu NSO-a 27. siječnja 1946. godine. Njegov je zadatak bio “čišćenje svih fakulteta i visokih škola od nenarodnih elemenata”.⁶²

Komisija za čišćenje neprijateljskih elemenata djelovala je kao zasebno tijelo, a za njezine članove redovito su se birali najbolji članovi KPH i SKOJ-a, koji su prikupljali podatke ponajprije o politički nepodobnim studentima, ali i profesorima, te ih uklanjali s fakulteta.⁶³ U svojem su radu Komisija i Časno vijeće surađivali s Ministarstvom prosvjete, ali su radili prema uputama državnoga i partijskoga vrha. Članovi Politbiroa CK KPH na svojim su sjednicama raspravljali o tom pitanju, pa je zaključeno da “na univerzitetu ima čitav niz nesposobnih profesora pa i ustaša. Trebalo bi nepoželjne ukloniti”.⁶⁴ I tako je i bilo.

Prva rasprava Časnoga vijeća održana je već sredinom veljače 1946., kada su šestorica studenata s raznih fakulteta optužena zbog “profašističke politike i sabotiranja rada Narodne studentske omladine” te isključena sa svih fakulteta u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji. Odluke Časnoga vijeća rektor je dostavljao Ministarstvu prosvjete da ono donese konačnu odluku.⁶⁵

⁶⁰ “Konferencija studenata”, *Omladinski borac*, 7. 6. 1945., 3.

⁶¹ HR-HDA-1225-PKSKOJH, “Izveštaj Univerzitetskog biroa SKOJ-a za prosinac 1945.”, 2. 1. 1946.

⁶² Najbar Agičić, *Kultura, znanost, ideologija*, 186.

⁶³ Žarić, *Revolucionarni omladinski pokret*, 182.

⁶⁴ Vojnović, *Zapisnici Politbiroa*, sv. I, Zapisnik od 2. 1. 1946., 167.

⁶⁵ Anto Milušić, Hodimir Sirotković, Slobodan Lang, “Sveučilište od oslobođenja do uvođenja društvenog upravljanja (1945-1954)”, u: *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, ur. Jaroslav Šidak (Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije, 1969), 224.

Osim Časnoga vijeća, na Sveučilištu je djelovao i *Privremeni disciplinski sud za sveučilišne slušače*, o čijem je formiranju sveučilišni Senat donio odluku 8. listopada 1946. godine. Taj je sud djelovao do 24. travnja 1953., a bio je sastavljen od profesora i studenata koje je birao NSO. Sudio je studentima za “nečasna djela počinjena tijekom okupacije”. Određene kazne bile su opomena ili ukor, poništenje tekućega semestra, gubitak prava na upis i polaganje ispita jedan ili dva semestra, isključenje sa Sveučilišta na neodređeno vrijeme i isključenje sa Sveučilišta zauvijek.⁶⁶

I izbor kandidata za vodstva studentskih stručnih klubova na Sveučilištu kontrolirali su SKOJ i NSO. Stručni klubovi, koje je koordinirao međufakultetski odbor stručnih klubova – “Interklub”, formirani su na svim fakultetima i visokim školama zagrebačkoga Sveučilišta.⁶⁷ Stručni klubovi bili su važni jer su se u prvo vrijeme brinuli o svim stručnim pitanjima na fakultetima: održavanju nastave, izdavanju skripta, knjigama, organizirali su kružoke za učenje te davali inicijativu za ekonomsko zbrinjavanje studenata. “Interklub” je kontrolirao i usmjeravao rad svih stručnih klubova na fakultetima te sudjelovao u “čišćenju” fakulteta od neprijatelja režima.

Grupe studenata formalno su imale pravo predlagati nezavisne liste studenata za vodstvo stručnih klubova svojih fakulteta, što u praksi međutim nije prolazilo, primjerice na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Godine 1946., prilikom izbora za vodstvo stručnih klubova i “Interkluba”, grupica oporbenih studenata pod vodstvom studenta filozofije Mirka Petravića izišla je sa svojom nezavisnom listom. Reakcija pripadnika NSO-a bila je šikaniranje, vrijeđanje i premlaćivanje kandidata konkurentne liste te šišanje kandidatkinja, a na kraju je bila “izglasana” pobjeda liste NSO-a. Slijedilo je “čišćenje” studenata za koje se sumnjalo da su glasali za drugu listu – izbacivanje iz studentskih domova i menzi te sprečavanje pristupa fakultetima. Pripadnici NSO-a djelovali su pod parolom “Tko nije član NO, protivnik je naroda i nema mu mjesta na Sveučilištu”.⁶⁸ Skojevcu su držali da “s otvorenim fašistima nije potrebno voditi politike nego ih jednostavno izbaciti iz studentske sredine i onemogućiti im da stiču stručno znanje”.⁶⁹

⁶⁶ *Isto*, 225.

⁶⁷ HR – Državni arhiv u Zagrebu (dalje: DAZG) – fond 1183 – Gradski komitet Narodne omladine Hrvatske, Zagreb (dalje: GKNOHZ), GK USAOH-a Zagreb, NSO – organizator studentskog života 1.

⁶⁸ HR-HDA – fond 291 – Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske, br. 2.2.13, Stegovni postupci na Sveučilištu, “Pismo ministru prosvjete Zlatanu Sremcu”, 27. 5. 1946. O slučaju liste M. Petravića vidi i u: HR-DAZG-1183-GKNOHZ, GK USAOH-a Zagreb, Glavna godišnja skupština studenata Filozofije, letak; “Narodna studentska omladina čisti iz svojih redova protunarodne elemente”, *Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske*, 6. 5. 1946., 3; “Kako studenti filozofije čiste fašiste sa fakulteta”, *Omladinski borac*, 25. 1. 1946., 5; Zdenko Radelić, *Hrvatska seljačka stranka 1945. – 1950.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 1996), 119.

⁶⁹ HR-HDA-1225-PKSKOJH, “Izveštaj Univerzitetskog biroa SKOJ-a za prosinac 1945.”, 2. 1. 1946.

Takvo je djelovanje omladinskih organizacija koje su provodile partijska stajališta i faktički bile iznad akademskih institucija bilo veoma nepopularno među studentskom populacijom te je unosilo atmosferu straha od bilo kakva suprotstavljanja.

“Čišćenja” politički nepodobnih studenata u prvom su valu obavljena 1945. i 1946., nakon čega je nastupilo relativno mirnije razdoblje koje je trajalo do 1948., kada se zbog potrebe odabira strane glede Rezolucije Informbiroa ponovno aktivirala potraga za “neprijateljima”.

Arhivi

Hrvatska – Državni arhiv u Zagrebu, Zagreb – fond 1183 – Gradski komitet Narodne omladine Hrvatske, Zagreb (HR-DAZG-1183-GKNOHZ).

Hrvatska – Hrvatski državni arhiv, Zagreb – fond 291 – Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske.

Hrvatska – Hrvatski državni arhiv, Zagreb – fond 1220 – Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske.

Hrvatska – Hrvatski državni arhiv, Zagreb – fond 1225 – Pokrajinski komitet Saveza komunističke omladine Jugoslavije za Hrvatsku (HR-HDA-1225-PKSKOJH).

Hrvatska – Hrvatski državni arhiv, Zagreb – fond 1226 – Oblasni komitet SKOJ-a za Dalmaciju.

Hrvatska – Hrvatski državni arhiv, Zagreb – fond 1231 – Republička konferencija Saveza socijalističke omladine Hrvatske (HR-HDA-1231-RKSSOH).

Hrvatska – Hrvatski državni arhiv, Zagreb – fond 1285 – Oblasni komitet Narodne omladine Hrvatske, Rijeka.

Hrvatska – Hrvatski državni arhiv, Zagreb – fond 1723 – Gradski komitet Saveza komunista Hrvatske, Zagreb (HR-HDA-1723-GKSKHZ).

Objavljeni izvori i literatura

Akmađža, Miroslav. *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945. – 1966.* Rijeka: “Otokar Keršovani”, 2004.

Bekić, Darko. *Jugoslavija u hladnom ratu. Odnosi s velikim silama 1949 – 1955.* Zagreb: Globus, 1988.

Bilandžić, Dušan. *Hrvatska moderna povijest.* Zagreb: Golden marketing, 1999.

Fontes – izvori za hrvatsku povijest 16 (2010): 117.

Goldstein, Ivo. *Hrvatska povijest 1918. – 2008.* Zagreb: Europapress holding; Novi Liber, 2008.

Goldstein, Ivo; Szabo, Agneza. *Povijest zagrebačke Klasične gimnazije (1607. – 2007.).* Zagreb: Novi Liber; Klasična gimnazija, 2007.

Jandrić, Berislav. *Hrvatska pod crvenom zvijezdom. Komunistička partija Hrvatske 1945. – 1952. Organizacija, uloga, djelovanje*. Zagreb: Srednja Europa, 2005.

Komunistički pokret i socijalistička revolucija u Hrvatskoj. Zagreb: IHRPH, 1969.

Lasić, Stanko. *Autobiografski zapisi*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2000.

Lolić, Marko. *Mladost revolucije. SKOJ-SSOJ 1919. – 1979*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost Saveza socijalističke omladine, 1979.

Milušić, Anto; Sirotković, Hodimir; Lang, Slobodan. "Sveučilište od oslobođenja do uvođenja društvenog upravljanja (1945-1954)". U: *Spomenica u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, uredio Jaroslav Šidak, 185–241. Zagreb: Izdavački zavod Jugoslavenske akademije, 1969.

Najbar Agičić, Magdalena. *Kultura, znanost, ideologija. Prilozi istraživanju politike komunističkih vlasti u Hrvatskoj od 1945. do 1960. na polju kulture i znanosti*. Zagreb: Matica hrvatska, 2013.

Omladinski borac (Zagreb), 1945-1946.

Petranović, Branko, prir. *Zapisnici sa sednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ: 11. jun 1945-7. jul 1948*. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 1995.

Radelić, Zdenko. *Hrvatska seljačka stranka 1945. – 1950*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 1996.

Radelić, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. Od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Školska knjiga, 2006.

Spehnjak, Katarina. *Britanski pogled na Hrvatsku 1945. – 1948*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006.

Spehnjak, Katarina. *Javnost i propaganda. Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske 1945. – 1962*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2002.

Spehnjak, Katarina. "Konzularna predstavništva Velike Britanije u Hrvatskoj 1945. – 1948." *Časopis za suvremenu povijest* 38 (2006), br. 1: 41-77.

Statut Narodne omladine Jugoslavije, 1949.

Šarić, Tatjana. "Položaj i uloga omladine i omladinskih organizacija u FH/NRH 1945. – 1954." Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2011.

Vasić, Miroljub, prir. *Izvori za istoriju SKJ. Četvrti kongres SKOJ-a i zajednički kongres SKOJ-a i NOJ (1948.)*. Beograd: Izdavački centar Komunist, 1985.

Vjesnik Narodnog fronta Hrvatske (Zagreb), 1946.

Vojnović, Branislava, prir. *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945. – 1952., svezak I*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2005.

Vojnović, Branislava, prir. *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945. – 1952., svezak II*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2007.

Žarić, Slobodan. *Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj 1941. – 1948*. Zagreb: Naklada Centra društvenih djelatnosti SSOH, 1980.

SUMMARY

THE ROLE OF YOUTH ORGANISATIONS IN THE COMMUNIST RULING STRUCTURE

The topic of this paper is the role of youth organisations, the League of Communist Youth of Yugoslavia (*Savez komunističke omladine Jugoslavije* – SKOJ) and the United League of Anti-Fascist Youth of Croatia (*Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske* – USAOH), from 1946 known as the People's Youth of Croatia (*Narodna omladina Hrvatske* – NOH), in the communist power structure of the Federal State (later People's Republic) of Croatia during the first few years after the end of World War II. These organisations represented the youth wing of the Communist Party (*Komunistička partija* – KP) and acted as its transmitters in various tasks that needed to be carried out. The SKOJ was the Communist Party's main ally and support when it came to organising the new order in the country; their modes of operation and organisation were almost identical in the period immediately after the war. Just like the KP, the SKOJ was a closed and relatively tight organisation. It operated simultaneously with the USAOJ (from 1946 the NOJ), a much broader organisation that was under its control. Due to the similarities in their programmes and tasks – both were responsible for fulfilling the KP's directives – the two organisations were merged following a decision by the Politburo of the Central Committee of the Communist Party of Yugoslavia in 1948. The resulting organisation was named the People's Youth of Croatia. This paper doesn't follow all the processes in which the youth organisations were involved, instead focusing on their efforts to suppress the regime's opponents in its goal to win over the youth – primarily the Catholic Church – as well as their actions against opposition among the school and university youth. The SKOJ and NOH put particular emphasis on reducing the influence of the Catholic Church, the strongest opponent of the regime, on the country's youth, while the Church sought to preserve this influence through various means. The Church gathered the youth at religious services and ceremonies, religious education classes, Catholic organisations, and various educational and entertainment activities, which the NOH opposed through ideological upbringing. This took the form of debate clubs in school, science groups, studies involving subjects that directly negate religion, setting up work organisations in rural areas, and especially youth work actions. The SKOJ and NOH acted harshly against anyone at schools or the University who openly opposed the ruling elite – such students were often expelled from their institutions. Upon taking control of the University, the Party and state leadership mandated the “purging” of the regime's opponents and the forming of the University as the centre of higher education for new “people's” professionals – the new socialist intelligentsia. The purges were conducted by the youth organisations under the supervision of the KP and had

a strong negative effect on the future of those youths who weren't supportive towards the regime.

Key words: Croatia; communism; 1945 – 1954; SKOJ; USAOH/NOH; youth; Catholic Church; schools; the University